

Coronamonitor Zuid-Holland #8

De impact van de Corona-uitbraak op de economie van
Zuid-Holland

Datum: 9 juli 2020

Inleiding

Voor u ligt de achtste editie van de Coronamonitor Zuid-Holland. Deze monitor is een gezamenlijk product van de Economic Board Zuid-Holland, InnovationQuarter, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Provincie Zuid-Holland. De doelstelling van deze monitor is inzicht verschaffen in de economische impact van de COVID-19-uitbraak op de economie van Zuid-Holland. De Zuid-Hollandse economie vormt een belangrijk deel van de Nederlandse economie. Negatieve effecten op de economie van Zuid-Holland zijn dus op nationaal niveau voelbaar.

Aan de hand van actuele cijfers, beelden en analyses beschrijven en duiden we deze in de monitor de zichtbare en de te verwachten economische gevolgen van de COVID-19-uitbraak. De economie van Zuid-Holland heeft een sterk internationaal karakter en is in hoge mate verweven met de Nederlandse en de wereldeconomie. Om die reden is de indeling van deze monitor gelaagd. We starten met een beschrijving van de gevolgen voor de wereldeconomie, vervolgens bespreken we de gevolgen voor de Nederlandse economie en we sluiten af met de gevolgen voor de regionale economie van Zuid-Holland.

Dit is de achtste en voorlopig laatste editie Coronamonitor Zuid-Holland. Gelet op de snelle ontwikkelingen en de beperkte toegang tot actuele cijfers, spreekt het voor zich dat de analyses in deze monitor voorlopig zijn. Mocht u vragen of opmerkingen hebben over de monitor, dan kunt u contact opnemen met Jan Jacob Vogelaar (janjacob.vogelaar@innovationquarter.nl).

Kerncijfers Zuid-Hollandse economie als % van Nederland

Bron: Economic Board Zuid-Holland en Erasmus Centre for Entrepreneurship

 162	miljard euro BNP	21%
 1,9	miljoen banen	20%
 3,1	miljard euro R&D	23%
 75	miljard euro export	23%
 595	scaleups	21%

I. Gebiedsbeeld

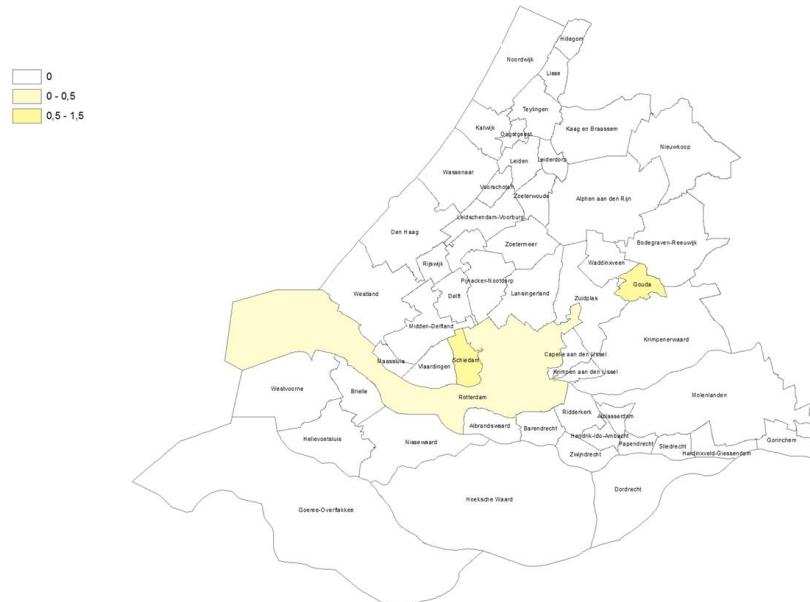
Coronamonitor Zuid-Holland #8

Aantal coronabesmettingen

- Wereldwijd: > 12.100.000 cases
- Nederland: 50.746, 11.889 ziekenhuisopnames
- Zuid-Holland: 2.196 ziekenhuisopnames (18,5%)

In het ziekenhuis opgenomen COVID-19 patiënten

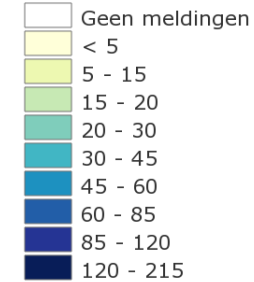
Per 100.000 inwoners per gemeente van 24-jun-2020 t/m 07-jul-2020. Bewerking: Menno Hekker.

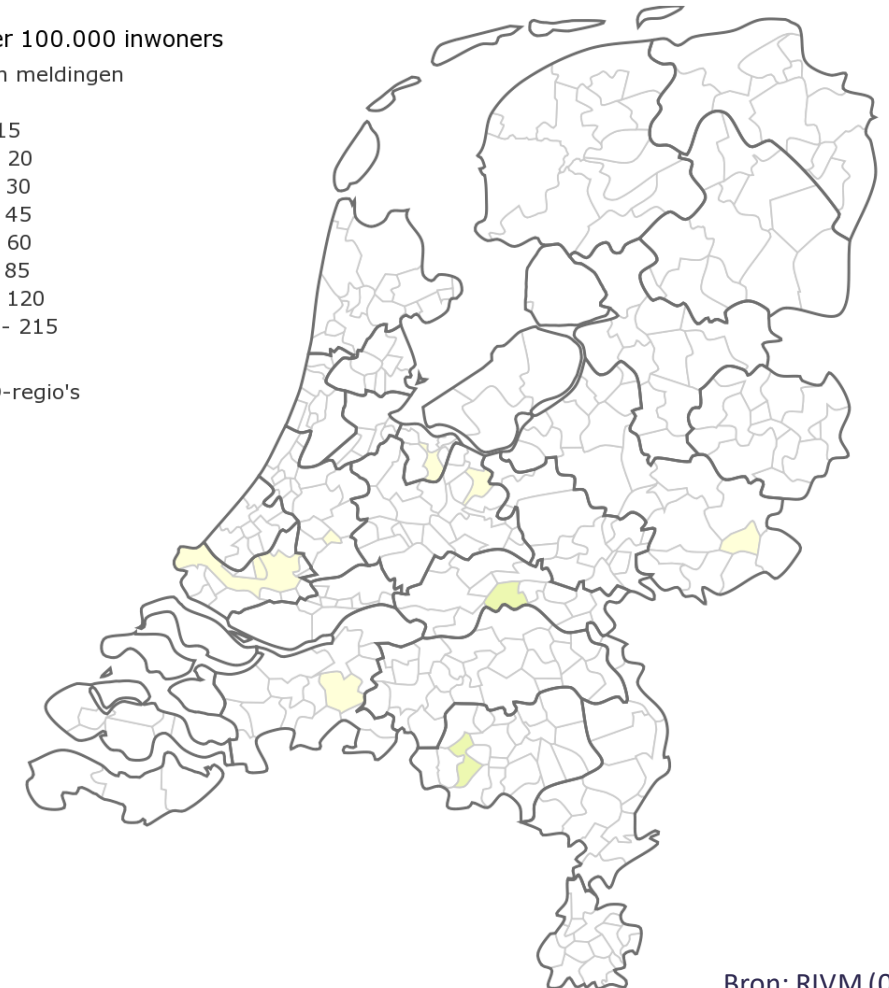
In het ziekenhuis opgenomen COVID-19 patiënten

Per gemeente van 24-jun-2020 t/m 7-jul-2020

Aantal per 100.000 inwoners

— GGD-regio's

II. Effecten wereldeconomie en Nederlandse economie

Coronamonitor Zuid-Holland #8

Wereldeconomie

Eerste beelden:

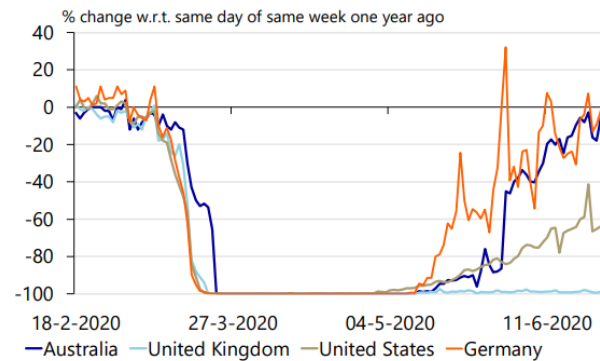
- De Amerikaanse aandelenbeurs heeft het **beste kwartaal in 20 jaar** meegemaakt. Volgens The Economist is dit een gevolg van het omvangrijke **steunpakket van circa 2.000 miljard USD** dat de rente op investeringen drukt en investeerders doet uitwijken naar de aandelenmarkt.
- Het aantal **nieuwe bedrijfsvestigingen** is **wereldwijd afgenomen** als gevolg van de coronacrisis, zo blijkt uit een analyse van het Centre for Economic Policy Research.
- Met het versoepelen en opheffen van *lock downs* wereldwijd, **nemen restaurantboekingen toe**. In verschillende landen, waaronder Duitsland en Australië is het pre-corona niveau bijna weer bereikt. Ook de verkoopcijfers in de detailhandel zitten in de lift.
- Uit bewegingsdata van Google blijkt dat de **tijd die wordt gependeed op werklocaties weer toeneemt**. Het pre-corona niveau is echter nog niet bereikt.
- **Toerisme krijgt** wereldwijd een **harde klap**. Illustratief hiervoor is de sterke afname in het aantal bezoekers aan tempelcomplex Angkor Wat.
- Uit een analyse van The Economist blijkt dat er in de VS veel **meer wordt gespaard** en veel **minder wordt geconsumeerd**.

Verwachte effecten:

- Rabobank verwacht dat de coronacrisis de **economische verschillen binnen de Eurozone verder zal doen toenemen**. De bank verwacht in 2020 een krimp van 9,1% voor het hele eurogebied. Voor de Nederlandse economie wordt 5,7% krimp verwacht. Het **wegvallen van consumentenbestedingen** is de belangrijkste oorzaak van de krimp.
- Dat landen in de Eurozone verschillend worden geraakt komt onder andere door het type *lock down* en de samenstelling van de economie. Over het algemeen geldt: **hoe strenger de lock down, hoe groter de economische impact**. Zuidelijke lidstaten zijn bovengemiddeld **afhankelijk van toerisme** en worden onder andere daardoor harder geraakt.

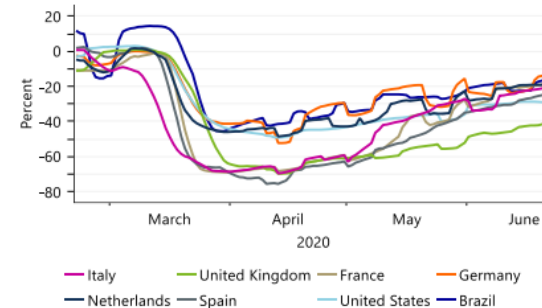
Wereldeconomie

Figure 10: Restaurant bookings

Source: OpenTable

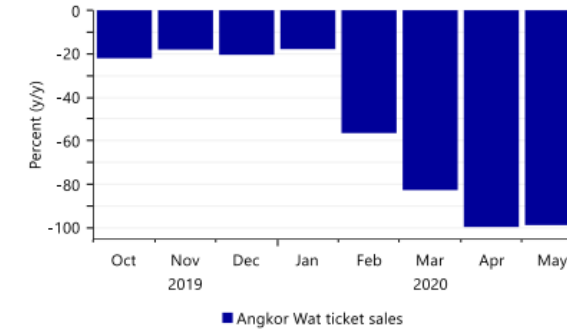
Figure 12: Time spent in workplaces

Note: Data is presented as 7-day moving average of time spent in the working place versus the baseline which, according to Google, is an average pre-corona week.

Source: Google Mobility, Macrobond

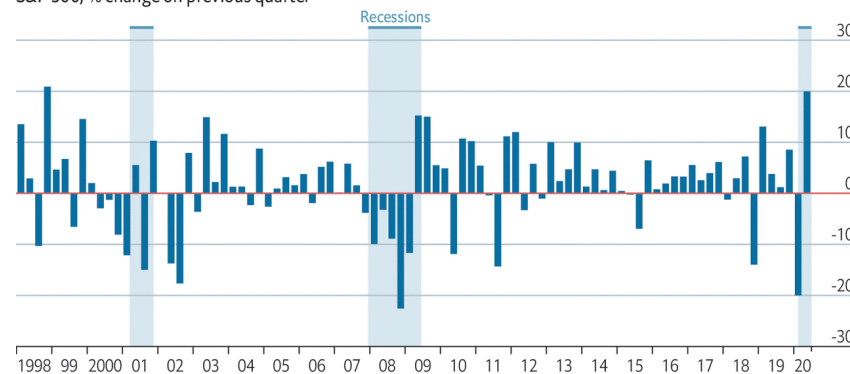
Figure 50: Tourists visiting the Angkor Wat temples signal implosion of tourism sector

Source: Angkor Enterprise

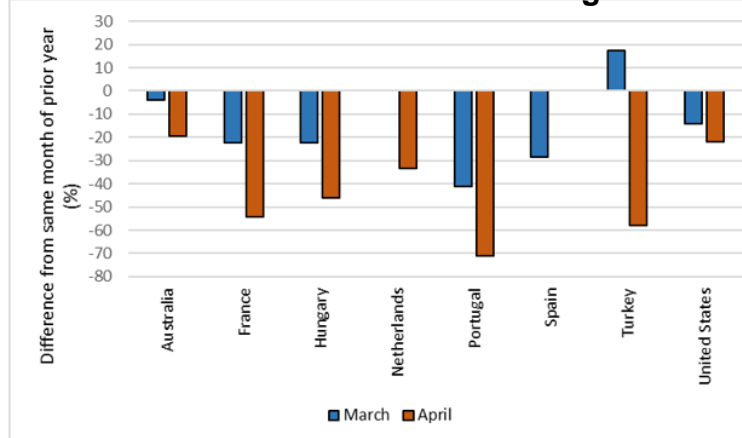
Bouncebackability

S&P 500, % change on previous quarter

The Economist

Declines in business formation during COVID-19

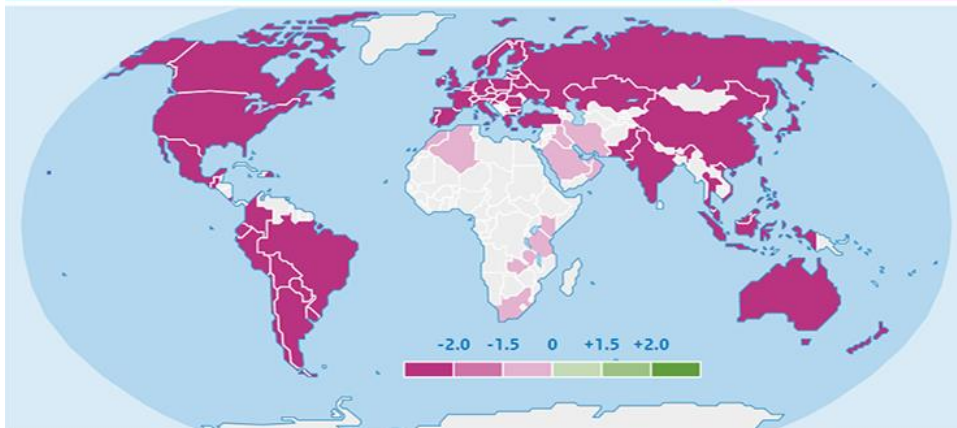
Eerste beelden Nederlandse economie

- **Autoverkoop herstelt.** Na een forse daling herstelt de verkoop van nieuwe- en tweedehands auto's. Ten opzichte van juni 2019 zijn er in juni 2020 zelfs meer tweedehandsauto's verkocht. Een verklaring hiervoor is de behoefte aan privé vervoer als alternatief voor het OV.
- **Meer pintransacties.** Het aantal pintransacties laat herstel zien. Het totaal lag in de week tot en met dinsdag 30 juni vanwege corona 12% lager dan in dezelfde periode een jaar eerder. De totale waarde van de pinbetalingen (pinomzet) was bijna gelijk (-2%) aan een jaar eerder, meldt ING. Het herstel van pintransacties gaat niet overal even snel. Met name pintransacties bij vrijetijdslocaties blijven achter.
- **Ongekende daling wereldhandel.** De wereldhandelsmonitor van het Centraal Planbureau (CPB) laat in april een historische daling van de wereldhandel zien van -12,1% ten opzichte van maart. De uitvoer valt flink terug in een aantal regio's: -23% voor zowel de eurozone als de VS, -21% voor Latijns-Amerika, -14% voor Japan, en -11% voor overige ontwikkelde economieën.
- **Aantal starters daalt, aantal stoppers stijgt.** In de eerste twee kwartalen van 2020 registreerde de Kamer van Koophandel 78.293 stoppers tegen 62.872 in dezelfde periode van 2019 – een toename van 25%. Het aantal starters nam in de eerste twee kwartalen van 2020 t.o.v. 2019 af met 5%. Het aantal faillissementen nam in het eerste halfjaar met 5% toe t.o.v. het eerste halfjaar van 2019.
- **Elektriciteitsgebruik gestegen.** Het gemiddelde elektriciteitsgebruik ligt na een korte dip weer op het niveau van voor de lock down.
- **Gevolgen bedrijven.** Van de bedrijven geeft 34% aan dat de negatieve impact de afgelopen maand is toegenomen, meldt VNO NCW. Bij 18% is de situatie verbeterd.
- **Minder vacatures.** Aan het eind van het eerste kwartaal van 2020 lag het aantal vacatures 21% lager dan eind 2019, meldt het CBS. Het gaat om een absolute afname van 60.000 vacatures. Dat is de grootste daling ooit gemeten. In de horeca is het aantal vacatures meer dan gehalveerd. Het UWV meldt dat het aantal vacatures op werk.nl sinds corona met een kwart is gedaald.
- **Meer vacatures in ICT, onderwijs en bouw.** Voor ict'ers, pedagogische beroepen en in de bouw zijn er sinds begin april weer meer vacatures. Er is veel vraag naar online diensten, waar ict'ers van kunnen profiteren, zo meldt het UWV.

Eerste beelden Nederlandse economie

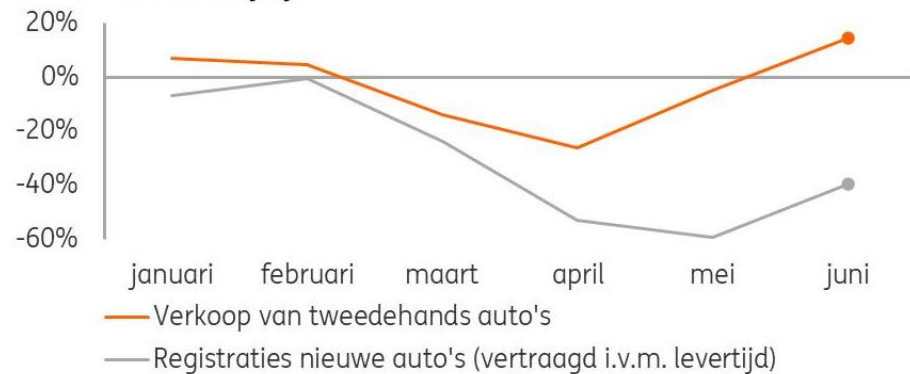
How has the trade volume changed last month in the world?

-12.1%

Verkoop gebruikte auto's na relatief beperkte terugval weer uit het dal in juni

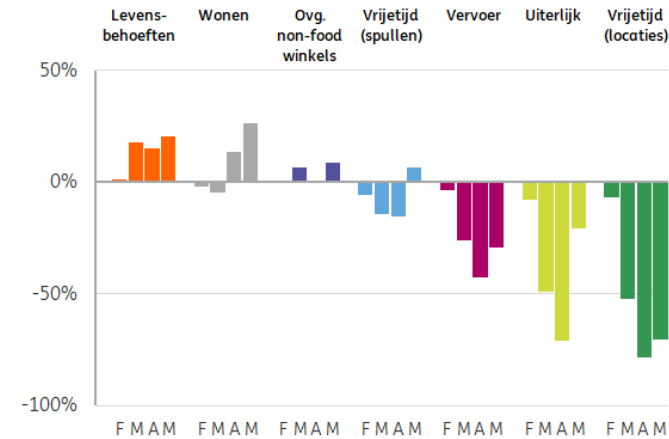
Verkoop van tweedehands auto's (via dealerwerk) en registraties van nieuwe auto's in Nederland j.o.j.

Bron: RDC, Bovag, ING Economisch Bureau

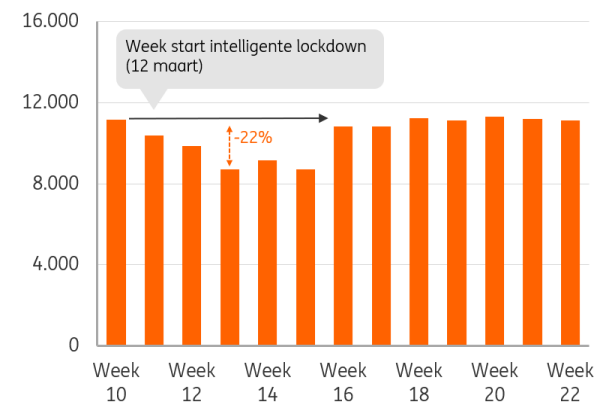
Herstel pin-omzet gaat niet overal even snel

Verandering waarde pin-omzet t.o.v. jaar eerder, gecorrigeerd voor trend en verkoopdagen, voor maanden Februari - Maart - April - Mei

Het elektriciteitsverbruik ligt na een korte dip van circa vijf weken weer op het niveau van voor de intelligente lockdown

Gemiddelde elektriciteitsverbruik per dag in megawatt, 2 maart t/m 31 mei

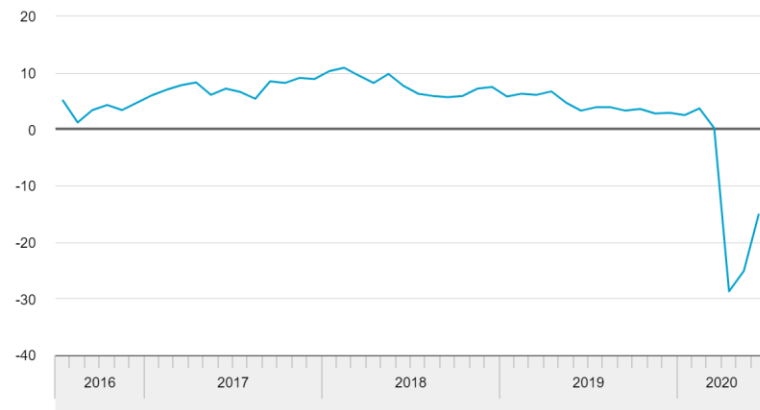
Verwachtingen Nederlandse economie

- **Centraal Planbureau spreekt van “ongekende klap”.** Het CPB verwacht dat de Nederlandse economie dit jaar me 6% krimpt en in 2021 een herstel van 3% laat zien. De werkloosheid verdubbelt en de staatsschuld loopt op, maar blijft te dragen. De toekomst is echter omgeven met veel onzekerheden, merkt het CPB op.
- **Consumentenvertrouwen verbetert iets.** Na de grootste daling van het consumentenvertrouwen ooit in april 2020 en een verdere daling in mei 2020, verbetert het consumentenvertrouwen iets in juni 2020. Met -27 ligt het consumentenvertrouwen in juni overigens nog ver onder het gemiddelde over de afgelopen twintig jaar (-5).
- **Producentenvertrouwen verbetert fors.** In juni waren industriële ondernemers opnieuw minder negatief, meldt het CBS. Het producentenvertrouwen ging van -25,1 in mei naar -15,1 in juni. Dat is de grootste verbetering in een maand tijd sinds de start van het onderzoek. Vooral het oordeel over de verwachte bedrijvigheid verbeterde enorm.
- **Sectorale verschillen producentenvertrouwen.** De CBS data laat verder zien dat met name in de hout- en bouwmaterialenindustrie het producentenvertrouwen verbeterde. Ondernemers in deze branche waren ook het minst negatief. Het meest negatief waren de ondernemers in de metaalindustrie. Hun vertrouwen verbeterde nauwelijks ten opzichte van mei.
- **Twee tot drie keer meer faillissementen verwachten.** Door de coronacrisis kan het aantal faillissementen in 2021 verdubbelen of zelfs verdrievoudigen ten opzichte van 2019. Het ING Economisch Bureau verwacht voor 2021 dat 1,5% tot 2,5% van de bedrijven bankroet gaat, wat neerkomt op 6.500 tot 10.000 faillissementen.
- **Consumentenbranches minder somber over omzet.** In juni waren er wederom minder ondernemers in de op de consumentengerichte branches pessimistisch over de verwachte omzet. Toch waren er in de meeste consumentengerichte branches nog altijd meer ondernemers die in de komende drie maanden minder omzet verwachten dan ondernemers die meer omzet verwachten, meldt het CBS.
- **Bedrijven minder bezorgd over voortbestaan.** Het vertrouwen in het voortbestaan bij de huidige economische situatie is in juni in nagenoeg alle sectoren van het niet-financiële bedrijfsleven toegenomen. In de meeste sectoren dacht meer dan de helft van de bedrijven in juni minstens nog een jaar te bestaan, meldt het CBS.

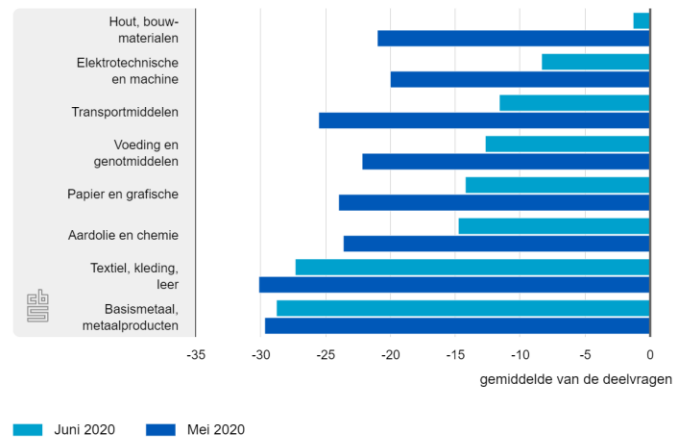
Verwachtingen Nederlandse economie

Producentenvertrouwen industrie (seizoengecorrigeerd)

gemiddelde van de deelvragen

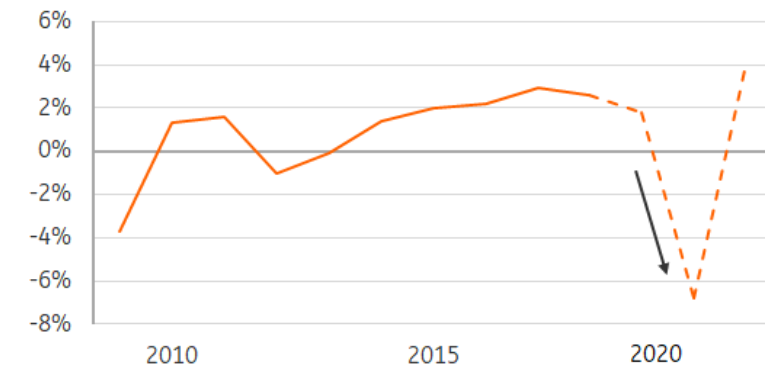

Producentenvertrouwen industrie naar de belangrijkste bedrijfstakken (seizoengecorrigeerd)

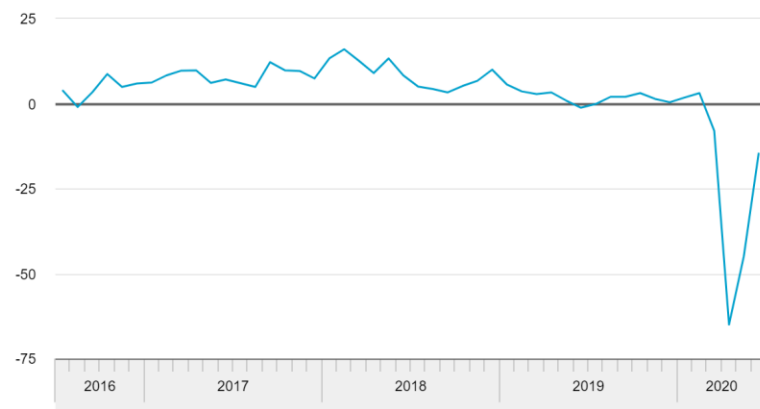
Ondanks forse economische krimp in 2020...

Economische groei (bbp)

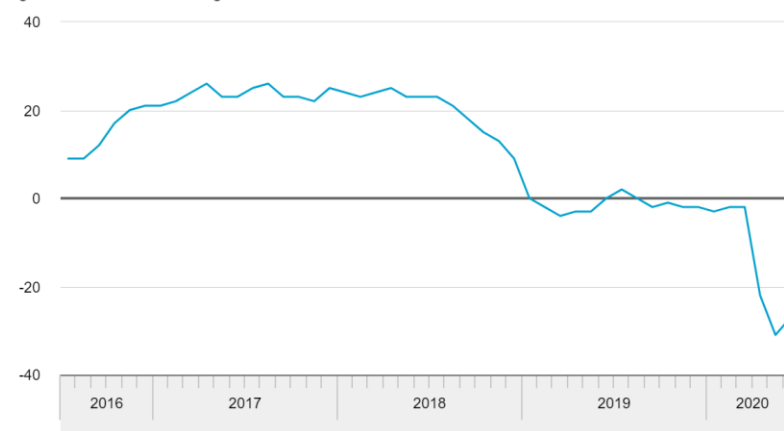
Verwachte bedrijvigheid (seizoengecorrigeerd)

saldo % positieve en % negatieve antwoorden

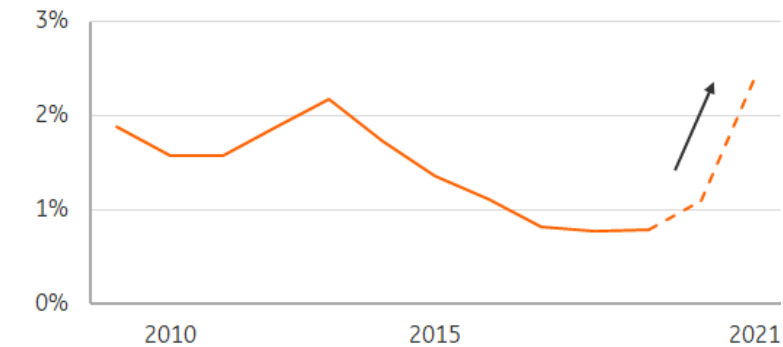
Consumentenvertrouwen, seizoengecorrigeerd

gemiddelde van de deelvragen

... pas in 2021 sterke stijging in faillissementen

Faillissementsrisico* (bedrijven & instellingen)

Bron: CBS, ramingen 2020 en 2021 ING Economisch Bureau
*Faillissementsrisico = aantal faillissementen op totaal aantal bedrijven

III. Effecten Zuid-Holland en sectoren

Coronamonitor Zuid-Holland #8

Zuid-Hollandse economie

Eerste beelden:

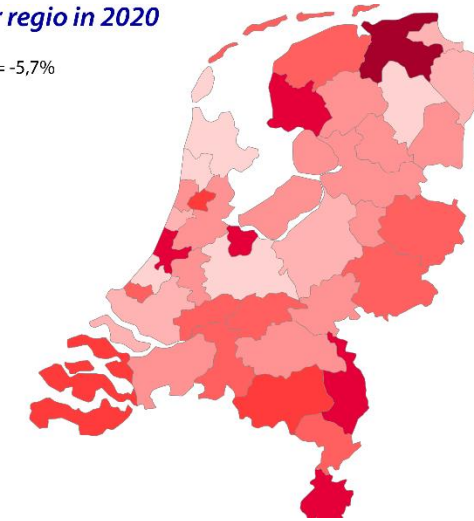
- Het aantal **lopende WW-uitkeringen** in Zuid-Holland ligt **16,5% hoger** dan een jaar eerder. Het aantal nieuwe WW-uitkeringen nam in de eerste vier maanden 60,1% toe t.o.v. dezelfde periode een jaar eerder.
- Ten opzichte van de eerste 11 weken van 2020, is het **gemiddeld aantal vacatures** in week 15 t/m 17 in Zuid-Holland met **22% afgenomen**.

Verwachtingen:

- De werkgelegenheidseffecten verschillen sterk per arbeidsmarktregio. **Zuid-Holland** lijkt relatief **minder hard** te worden **geraakt** dan andere provincies.
- Rabobank verwacht dat de **economische impact per regio verschilt**. Het lijkt erop dat de grootstedelijke regio's in het westen, waaronder Rotterdam, de crisis beter doorstaan dan de regio's aan de randen van het land.
- De regionalisering van de CPB scenario's laat zien dat hoewel de **Zuid-Hollandse economie** fors zal krimpen, de **krimp achterblijft bij de krimp van de Nederlandse economie** als geheel. In scenario 4 is de verwachting dat de Zuid-Hollandse economie en het Zuid-Hollandse arbeidsvolume respectievelijk 6,75% en 5,5% krimpen. Een relatieve **oververtegenwoordiging** van de sectoren **zorg en overheid** in Zuid-Holland is hiervoor een belangrijke verklaring.
- Van de Zuid-Hollandse bedrijven (5+ medewerkers) **vreest 46% voor het voortbestaan** als de crisis langer dan 6 maanden duurt. Bijna driekwart van de Zuid-Hollandse bedrijven verwacht een omzetverlies.

Verwachte groei per regio in 2020

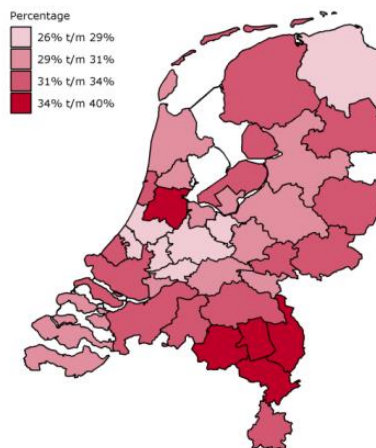
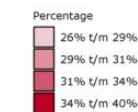
Percentage bbp. Nederland = -5,7%

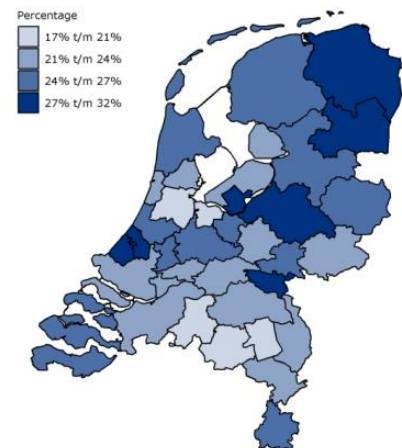
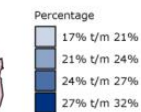
Bron: RaboResearch

Figuur 1 Verwachte impact op regionale werkgelegenheid in 2020 per arbeidsmarktregio: percentage van de werknemers in sectoren met grote of zeer grote krimp (links) en groei (rechts)

Percentage van de werknemers in sectoren met grote of zeer grote krimp

Percentage van de werknemers in sectoren met groei

Bron: ABN AMRO, CBS, Panteia, Rabobank, UWV, Zuid-Holland Inzicht.

Haven en logistiek

Eerste beelden:

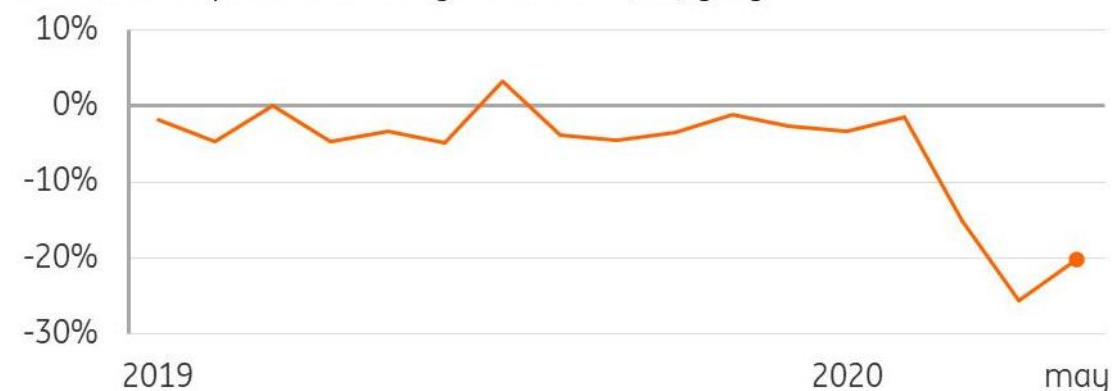
- CBS meldt dat de **omzet in de transportsector** in het eerste kwartaal van 2020 met **1,5% daalde** ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar. Vooral in de luchtvaart en de dienstverlening voor de **luchtvaart** nam de omzet af door de coronapandemie: **een daling van 13,8%**
- Afname van internationale productie zorgt voor een **afname van vrachtvolumes**. Vergeleken met 2019 was de **overslag** in het eerste kwartaal van 2020 **9,3% lager**. Rotterdam blijft achter bij Antwerpen, met name vanwege de sterkere focus op China.
- **Goederenvervoer** door de lucht laat in mei 2020 **herstel zien**, na een forse daling in de eerste maanden van 2020.

Verwachtingen:

- ING verwacht dat het **dieptepunt** voor de transportsector is **bereikt in april-mei**. Met name voor de luchtvaart duurt herstel lang.
- Volgens Allard Castelein, CEO **Havenbedrijf Rotterdam**, lijkt de **verwachting** dat de Rotterdamse haven uitkomt op een **overslagdaling van 30%** in het tweede kwartaal van dit jaar lijkt uit te komen. Castelein verwacht dat het een geruime tijd gaat duren voordat de haven weer op zijn oude niveau is.

Slow starting rebound for global air cargo volume in may while most passenger aircraft where still grounded

Global development of air cargo in ton/km (ctk) y.o.y.

Source: IATA, ING Economics Department

Hightech Systemen en Materialen

Eerste beelden:

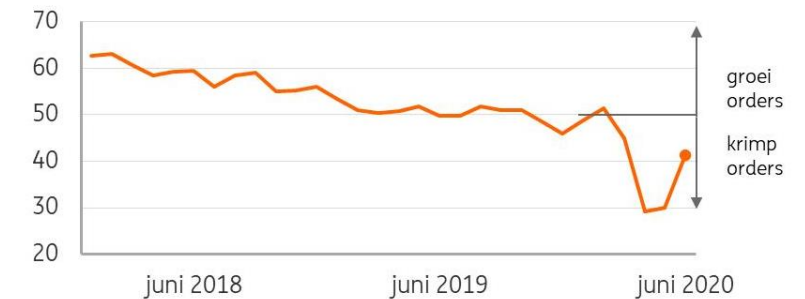
- De **afzetprijzen** van de Nederlandse **industrie** waren in mei **gemiddeld 8,0 procent lager** dan in mei 2019, meldt het CBS. Een maand eerder waren de producten van de industrie 8,1 procent goedkoper dan een jaar eerder.
- De Koninklijke Metaalunie meldt dat het aantal leden dat **problemen ondervindt** als gevolg van corona **langzaam afneemt**: 77% in week 25 tegen 80% in week 13. Exporterende bedrijven ondervinden bovengemiddeld veel last van de crisis.
- Een groeiend probleem is liquiditeitskrapte, meldt Metaalunie. Van de leden **heeft of verwacht 32% liquiditeitsproblemen**.
- De gemiddelde **dagproductie** in de industrie is fors **gedaald**.
- Er ontstaan **arbeidstekorten**, omdat personeel met lichte klachten wordt uit voorzorg thuiswerkt.

Verwachtingen:

- Industriebedrijven zijn, na een diepe val, duidelijk **minder negatief** over de **orderintake** dan eerder, blijkt uit nieuwe data van NEVI.
- Data van het CBS toont bovendien dat industriebedrijven **iets minder negatief** over hun **exportpositie**.
- Rabobank verwacht dat de **grootste klap** voor de industrie pas in het **derde kwartaal** komt, omdat veel orderportefeuilles met vertraging leeglopen.

Orderintake industrie neemt duidelijk minder af in juni

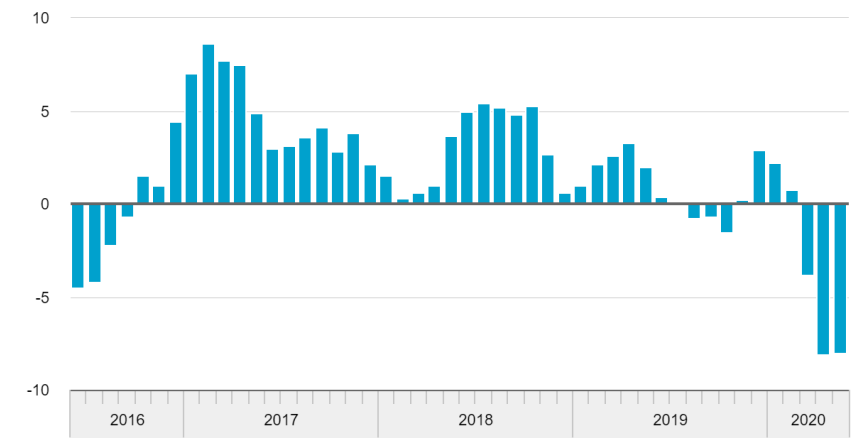
Index nieuwe orderontvangst per maand*

Bron: NEVI *hoger dan 50 wijst op groei t.o.v. een maand eerder, lager dan 50 wijst op krimp t.o.v. een maand eerder.

Afzetprijzen industrie

%-verandering t.o.v. een jaar eerder

Bron: CBS, ING, Metaalunie.

Tuinbouw

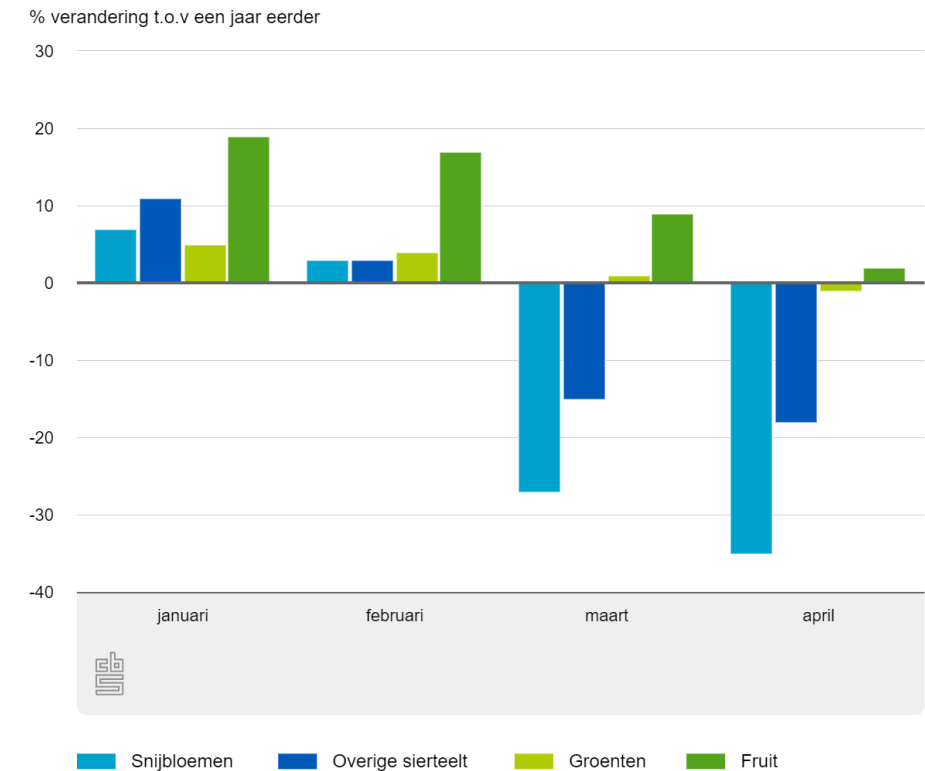
Eerste beelden:

- De **tuinbouwexport** was in april 2020 **11% lager** dan in april 2019. De daling was met 35% het hoogst voor de **export van snijbloemen**. Dat melden het CBS en onderzoeksinstituut Wageningen Economic Research op basis van onderzoek op verzoek van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- De crisis raakt **elke schakel in de keten** van uitgangsmateriaal tot productie, handel, verwerking en verkoop. In maart daalde de veilingomzet van snijbloemen (-37%), potplanten (-32%) en tuinplanten (-23%).
- Dat heeft consequenties voor de Nederlandse economie. Uit cijfers van het CBS blijkt dat de **export van sierteelt** in 2018 goed was voor **€5,4 miljard**. De exportwaarde van bloemen en planten is in maart met 32% afgenomen, meldt Floridata. In de laatste week van maart verloor de **export zelfs 77% omzet**.
- Het kabinet is gekomen met een **steunpakket van €650 miljoen** voor land- en tuinbouwbedrijven die door de coronacrisis in de problemen zijn gekomen. De regeling is gesloten en er is gedeeltelijk gebruik gemaakt van het steunpakket. De problemen in de land- en tuinbouwsector zijn echter nog niet voorbij. Investerings in innovatie en verduurzaming blijven achter, en een derde geeft op basis van onderzoek aan nog liquiditeitsproblemen te hebben. Wel stijgen de omzetten weer.

Verwachtingen:

- De schade voor de Nederlandse land- en tuinbouw als geheel wordt geschat op €5 miljard. De Regiegroep Coronacrisis Tuinbouw schat dat voor de sierteelt de **schade oploopt naar €2,2 miljard**.
- **Arbeidstekorten voor oogst ontstaan**, omdat arbeidsmigranten huiswaarts zijn gegaan. In de glastuinbouw werkt 31% van de bedrijven normaliter met arbeidsmigranten.

Ontwikkeling exportwaarde tuinbouwproducten, 2020

Life Sciences and Health

Eerste beelden:

- Uit data van ZorgDomein, marktleider in verwijzingssoftware, blijkt dat **digitalisering in de zorg versnelt**. Het aantal consulten op afstand is in mei met 75% toegenomen t.o.v. een jaar eerder.
- Johnson & Johnson investeert samen met de Amerikaanse regering één miljard USD in de productie van een **mogelijk COVID-19-vaccin** dat wordt ontwikkeld door de Zuid-Hollandse **farmaceut Janssen V&P**.
- **Leidse farmaceut Pharming Group** test op grotere schaal een **medicijn** dat mogelijk werkt tegen de symptomen van het coronavirus.

Verwachtingen:

- Een Amerikaanse CEO en Hoogleraar hebben een **'opportunity heat map for healthcare post-COVID'** ontwikkeld. De heren verwachten onder andere kansen op het gebied van 3D-printing en telemedicatie.
- Uit interviews met 50 leidende Europese LSH bedrijven blijkt dat bijna twee derde **vertraging verwacht in de ontwikkeling** van hun belangrijkste product. R&D en klinische studies lopen vertraging op, zo blijkt. De helft van de bedrijven heeft extra financiering nodig.

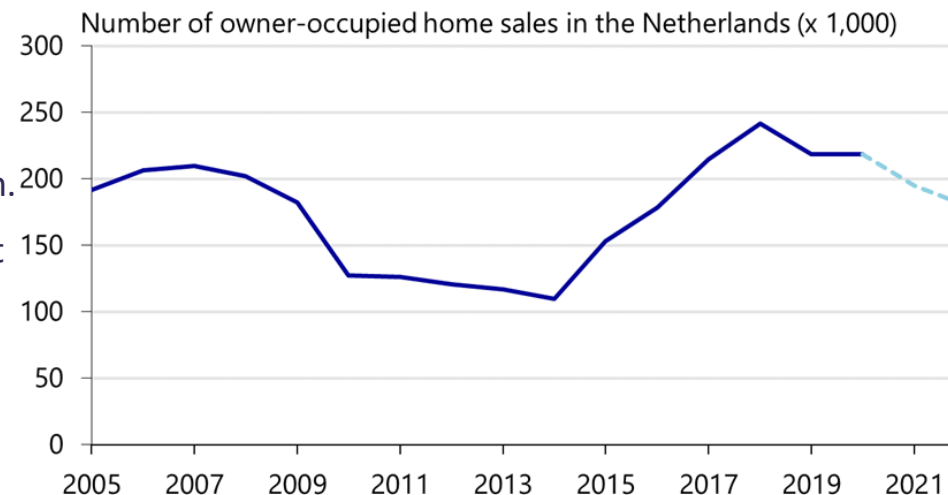
Bouw

Eerste beelden:

- Er ontstaan op sommige plaatsen **arbeidstekorten** als gevolg van **(preventief) ziekteverzuim** en arbeidsmigranten die niet meer in Nederland zijn. Bouwend Nederland meldt dat 50% van de leden wordt geconfronteerd met hoger ziekteverzuim.
- ING meldt dat het aantal **afgegeven bouwvergunningen** voor nieuwbouw in maart met **14% is gestegen** ten opzichte van dezelfde maand een jaar eerder (5.834 t.o.v. 5.116).

Verwachtingen:

- In de Nederlandse **bouwsector dreigen 40.000 arbeidsjaren verloren te gaan** in de komende twee jaar. Met gericht overheidsbeleid kan dit verlies tot de helft worden teruggebracht, verwacht EIB.
- Rabobank verwacht dat de bouw, als laat-cyclische sector, de economische gevolgen van corona later merkt. Voor 2020 verwacht de bank een krimp van 5%.
- Rabobank verwacht dat de **verkoop van huizen** de komende tijd zal **afnemen**.
- ING verwacht dat een afnemende vraag en de historische daling van het consumentenvertrouwen de **nieuwbouwproductie kan remmen**, omdat de bouw van projecten vaak pas start als minimaal 70% van woningen verkocht is. Dat raakt de bouwsector.
- EIB geeft aan dat **40.000 voltijdsbanen weg** zullen vallen door de coronacrisis. Bouwend Nederland is optimistischer. Door overheidsmaatregelen en door het toepassen van het in protocol Samen veilig doorwerken kan de bouwproductie door blijven gaan.

Detailhandel

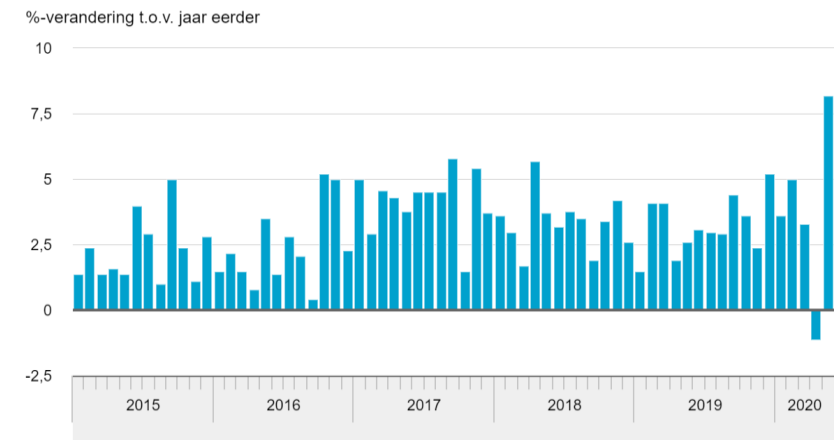
Eerste beelden:

- De **detailhandel** heeft in mei **8,2 procent meer omgezet** dan in mei 2019, meldt het CBS. Dat is de grootste groei in 14 jaar tijd. Het verkoopvolume lag 5,9 procent hoger. Zowel de foodsector als de non-foodsector realiseerde een hogere omzet. Daarnaast is online bijna 50 procent meer omgezet.
- De data van het bevestigt het beeld waarover we eerder rapporteerde dat **kleding- en schoenzaken erg hard worden geraakt**.
- Bureau RMC meldt dat de **drukke in winkelstraten** iets is hersteld, maar nog steeds ver **achterblijft** ten opzichte van 2019.
- De detailhandel is de enige sector waar het **aantal starters is toegenomen** in april t.o.v. een jaar eerder. Met name het aantal online winkels groeide met 50% fors.

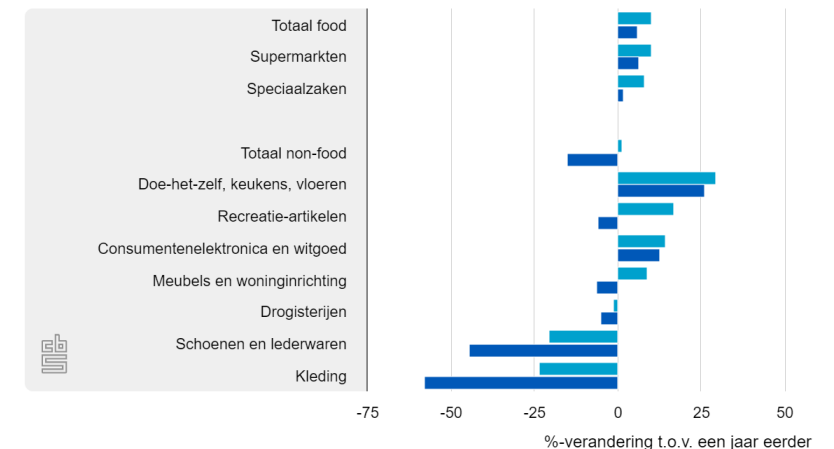
Verwachtingen:

- ABN Amro verwacht een **volume afname** van 8% voor de sector.
- Mogelijk treedt er een **blijvend substitutie-effect** op van offline naar online.

Omzet detailhandel* (koopdaggecorrigeerd)

Omzet deelbranches detailhandel* (koopdaggecorrigeerd)

Mei 2020 April 2020

* exclusief tankstations en apotheken

Toerisme

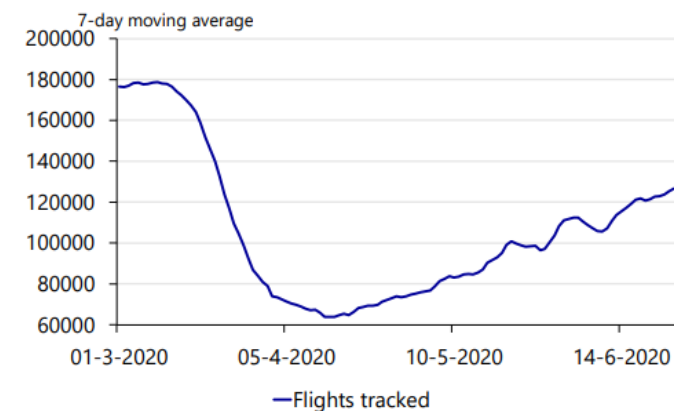
Eerste beelden:

- Het CBS meldt dat in **maart 2020 1,7 miljoen Nederlanders minder op vakantie** gingen dan in dezelfde maand van 2019. Dit is een daling van ruim 50 procent. Over het eerste kwartaal van 2020 is de daling 18 procent ten opzichte van het eerste kwartaal van 2019.
- In april is het **aantal vervoerde reizigers** op nationale luchthavens met **98% gedaald** t.o.v. een jaar eerder. Inmiddels neemt het aantal vluchten wereldwijd weer langzaam toe.
- Het **aantal gasten** in Nederlandse logiesaccommodaties is met **17% gedaald** in het eerste kwartaal. Dat is vooral het gevolg van een afname van buitenlandse gasten. In maart lag het aantal gasten zelfs 57% lager. De **daling in Zuid-Holland** lag met **15,9%** iets onder het Nederlands gemiddelde.
- Aan **twee derde** van alle Nederlandse **horecabedrijven** met personeel is de **NOW-regeling** inmiddels **toegekend**. De horeca is ook de sector die het meeste beroep doet op de TOGS-regeling.

Verwachtingen:

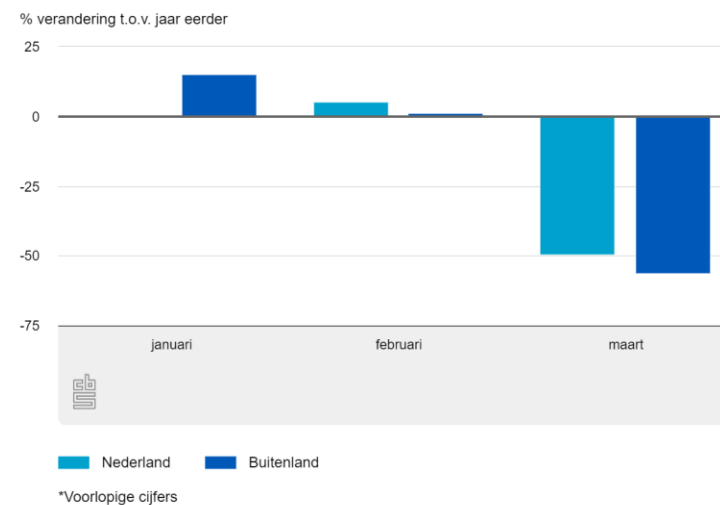
- De **horeca** is **positiever** over de **verwachte omzet**. In juni verwacht 37 procent van horecaondernemers een omzetstijging, in mei was dat nog 17 procent.

Figure 9: Number of flights tracked have bottomed out

Source: Flightradar24

Aantal Nederlanders op vakantie, 2020*

Openbaar vervoer

Eerste beelden:

- Per 1 juli 2020 **meer vervoercapaciteit**: alle zitplaatsen kunnen weer gebruikt worden. Verplichting mondkapgebruik gehandhaafd.
- Vanaf 1 juli ca. **40% van reguliere aantal** OV-reizigers.
- Afspraken met Rijk over beschikbaarheidsvergoeding in 2020: Rijk vult niet-gedekte kosten vervoerbedrijven aan tot 93 á 95%.
- Daarna nog resterende **financiële impact** voor de vervoerders in Zuid-Holland: ca. **€ 4 miljoen per maand**.

Verwachtingen:

- **Aantal reizigers** zal **toenemen** met afschaling RIVM-maatregelen.
- Effecten **kosten en opbrengsten** op de lange termijn ('post-corona') **nog onbekend**, wordt nader onderzocht.
- Vanaf september overleg met Rijk over vergoedingen vanaf 2021.

Startups en scale-ups

Eerste beelden:

- Onderzoek van Startup Genome laat zien dat **74% van de startups wereldwijd** hun **omzet** heeft zien **dalen** sinds de aanvang van de crisis. Voor 16% van de startups was de omzetsdaling meer dan 80%.
- Uit een enquête van Dealroom onder 140 Europese startups **blijkt 35% van de startups** een **omzetsdaling van meer dan 25%** heeft meegemaakt in maart en april. Als gevolg daarvan wordt er gesneden in kosten: sales en marketing budgetten worden het meest aangewend.
- Van de 140 ondervraagde startups neemt **43% geen nieuw personeel** aan, nog eens 28% neemt minder personeel aan.
- Sinds 29 april kunnen startups, scale-ups en innovatieve mkb'ers een aanvraag doen voor een **Corona-OverbruggingsLening (COL)**. Inmiddels heeft het kabinet de initiële €100 miljoen voor overbruggingsleningen aan startups, scale-ups en innovatieve MKB-bedrijven **aangevuld met €200 miljoen**. Hiermee komt het kabinet tegemoet aan de grote financieringsbehoefte bij deze bedrijven
- Sinds de openstelling van de Corona-OverbruggingsLening (COL) en het Tijdelijk Overbruggingskrediet Programma innovatieve Start- en Scaleups (TOPSS) hebben **1.826 startups, scale-ups en innovatieve mkb'ers** een aanvraag ingediend. De bedrijven vragen in totaal ruim **€792 miljoen** aan via de COL regeling. Deze bedrijven zijn samen goed voor de **werkgelegenheid van 20.600 fte**. Er zijn **384 Zuid-Hollandse aanvragen** binnengekomen die gezamenlijk een **waarde van ruim €156 miljoen vertegenwoordigen**.

Verwachtingen:

- In de eerste twee maanden van 2020 is het aantal VC deals in China en Azië drastisch gedaald. Als die trend zich wereldwijd doorzet, al zijn het slechts twee maanden, dan leidt dat tot **€28 miljard minder investeringen** schat Startup Genome.

IV. Maatregelen Rijksoverheid en decentrale overheden

Coronamonitor Zuid-Holland #8

Maatregelen Rijksoverheid

Noodpakket voor banen en economie Tijdelijke financiële regelingen

✓ = regeling is open

Tegemoetkoming inkomsten en salarissen		
	Voor wie?	Waar aanvragen?
Noodmaatregel Overbrugging voor Werkgelegenheid (NOW)	Werkgevers met tenminste 20% omzetverlies	UWV.nl
Coulance rond schriftelijk vastleggen vast contract ✓	Werkgevers	Belastingdienst.nl/coronavirus
Overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers (Tozo) ✓	Zelfstandig ondernemers, waaronder ZZP'ers	Eigen gemeente
Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19 (TOGS) ✓	MKB ondernemers die direct getroffen worden door overheidsmaatregelen**	rvo.nl/tegemoetkomingcorona
Uitstel belastingen		
Uitstel van belastingbetaling ✓	Alle ondernemers en zzp'ers	Belastingdienst.nl/coronavirus
Verlaging invorderingsrente ✓	Alle ondernemers en zzp'ers	Gaat automatisch
Verlaging belastingrentes ✓	Alle ondernemers en zzp'ers	Gaat automatisch
Wijziging voorlopige aanslag ✓	Alle ondernemers en zzp'ers	Mijn Belastingdienst (Zakelijk)
Toerismebelasting	Bedrijven in horeca en vrijetijdbranche	Eigen gemeente
Versoepeling kredieten		
Verruiming Borgstelling MKB	ZZP en MKB*	Uw kredietverstrekker
Borgstellingskrediet Landbouw (BL) ✓	Agrarisch ondernemers	Uw kredietverstrekker
Garantie Ondernemingsfaciliteit (GO-regeling) ✓	MKB en Grootbedrijf	Uw kredietverstrekker
Qredits ✓	Zelfstandigen en mkb	Qredits.nl

* m.u.v. enkele sectoren, zie rvo.nl/ombd

** mits fysieke inrichting buitenhuis en actief in geselecteerde sectoren

27 maart 2020

- Meer informatie over de getroffen maatregelen voor ondernemers vindt u op het [KvK Coronaloket](#).
- Sinds 29 april kunnen startups, scale-ups en innovatieve mkb'ers een aanvraag doen voor een [Corona-OverbruggingsLening \(COL\)](#). Deze regeling is tot stand gekomen in intensieve samenwerking tussen het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat, de gezamenlijke ROM's en TechLeap.nl met ook nauwe betrokkenheid van Invest-NL.
- De Rijksoverheid heeft inmiddels ook aanvullende maatregelen genomen voor de [agrarische sector](#).
- VNO NCW en MKB Nederland hebben een [tool ontwikkeld](#) waarmee bedrijven kunnen berekenen hoe coronaregelingen specifieke ondernemingen helpen.

Maatregelen Provincie Zuid-Holland

- Inzicht in economische impact via de [Coronamonitor](#) Zuid-Holland.
- Bijdrage aan crisisorganisatie tuinbouw.
- De provincie heeft ambassadeurs aangesteld die ondernemersverenigingen gaan ondersteunen om de samenwerking op bedrijventerreinen en winkelgebieden te stimuleren.
- Er worden maatregelen uitgewerkt op het gebied van digitalisering van het (brede) MKB en ondersteuning van bestaande en nieuwe samenwerkingsarrangementen van ondernemers in Zuid-Holland.
- De provincie helpt medeoverheden tijdens de crisis. Er is dan ook een marktplaats Zuid-Holland opgericht om vraag en aanbod te matchen van tijdelijke arbeidscapaciteit in de regio.
- Startup in Residence: [ResilientSociety](#): op dit platform kunnen innovatieve bedrijven oplossingen aandragen voor vraagstukken die door de coronacrisis zijn ontstaan.
- Extra inzet op Vliegende Brigade, hiermee helpt de provincie gemeenten en andere organisaties bij het versnellen van woningbouw en binnenstedelijke ontwikkelingsprojecten.
- Vanuit het programma SMITZH wordt de [Zuid-Hollandse maakindustrie](#) opgeroepen middelen of diensten beschikbaar te stellen ter bestrijding van de coronacrisis.
- Op dinsdag 7 juli heeft het College van Gedeputeerde Staten een [brief](#) aan de Provinciale Staten gestuurd met [concrete maatregelen](#) vanuit de provincie.
- In overleg met de gemeenten Rotterdam, Den Haag, Leiden, Dordrecht en de MRDH wordt gewerkt aan een digitaal scholingsplatform en de verkenning van een regionaal scholings- en ontwikkelfonds

V. Bronnen

Coronamonitor Zuid-Holland #8

Bronnen

- ABN AMRO (20 mei 2020). Consumenten gaven 19% minder uit tijdens lockdown. Via: <https://insights.abnamro.nl/2020/05/consumenten-gaven-19-minder-uit-tijdens-lockdown/>
- ABN AMRO (2020). Invloed coronacrisis op Nederlandse economie. Via: <https://insights.abnamro.nl/2020/03/invloed-coronacrisis-op-nederlandse-economie/>
- Algemeen Dagblad (10 juni 2020). Leids coronavaccin al in juli op mensen getest. Via: <https://www.ad.nl/binnenland/leids-coronavaccin-al-in-juli-op-mensen-getest~a0e0d01a/>
- Buck Consultants International (7 april 2020). Chinese logistieke ketens herstellen zich snel, maar reorganisatie van supply chains is noodzakelijk. Via: <https://www.bciglobal.nl/nl/chinese-logistieke-ketens-herstellen-zich-snel-maar-reorganisatie-van-supply-chains-is-noodzakelijk>
- Bureau Louter (16 maart 2020). Ontwikkelingen Corona besmettingen. Via: https://www.bureauouter.nl/index.php?url=https://www.bureauouter.nl/index_php_gstn_
- Bureau RMC (11 mei 2020). Drukke neemt sneller toe. Via: <https://www.rmc.nl/drukke-neemt-snel-toe/>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (20 mei 2020). Vertrouwen consument neemt in mei verder af. Via: https://www.cbs.nl/?sc_it_emid=797cb1d9-f133-433c-99fd-ee7d52fe2291&sc_lang=nl-nl
- Centraal Bureau voor de Statistiek (28 mei 2020). Op consumenten gerichte branches iets minder somber. Via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/22/op-consumenten-gerichte-branches-iets-minder-somber>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (28 mei 2020). Producentenvertrouwen krabbelt iets op. Via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/22/producentenvertrouwen-krabbelt-iets-op>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (28 mei 2020). Vooral horeca doet beroep op tegemoetkoming schade COVID-19. Via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/22/vooral-horeca-doet-beroep-op-tegemoetkoming-schade-covid-19>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (11 juni 2020). Omzet luchtvaart bijna 14 procent lager in eerste kwartaal. Via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/omzet-luchtvaart-bijna-14-procent-lager-in-eerste-kwartaal>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (15 juni 2020). Export krimpt met ruim 11 procent in april. Via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/25/export-krimpt-met-ruim-11-procent-in-april>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (15 mei 2020). Aantal vacatures daalt met 60 duizend in eerste kwartaal. Via: https://www.cbs.nl/?sc_it_emid=e2cfb27c-26e6-438b-a6ad-fcea70c0d317&sc_lang=nl-nl
- Centraal Bureau voor de Statistiek (22 juni 2020). Consumenten iets minder somber in juni. Via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/consumenten-iets-minder-somber-in-juni>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (25 juni 2020). Daling export tuinbouwproducten in april 2020. Via: https://www.cbs.nl/?sc_it_emid=0ae4c576-e6ac-4874-88fc-07fab71448cc&sc_lang=nl-nl
- Centraal Bureau voor de Statistiek (29 april 2020). Sterkste daling producentenvertrouwen ooit. Via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/18/sterkste-daling-producentenvertrouwen-ooit>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (29 juni 2020). Ondernemers in consumentgerichte branches positiever over toekomst. Via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/ondernemers-in-consumentgerichte-branches-positiever-over-toekomst>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (29 juni 2020). Producentenvertrouwen herstelt verder. Via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/producentenvertrouwen-herstelt-verder>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (29 juni 2020). Via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/ondernemers-in-consumentgerichte-branches-positiever-over-toekomst>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (3 juli 2020). Helft minder Nederlanders op vakantie in maart 2020. Via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/helpt-minder-nederlanders-op-vakantie-in-maart-2020>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (30 juni 2020). Afzetprijzen industrie 8 procent lager in mei. Via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/afzetprijzen-industrie-8-procent-lager-in-mei>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (30 juni 2020). Afzetprijzen industrie 8 procent lager in mei. Via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/afzetprijzen-industrie-8-procent-lager-in-mei>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (30 juni 2020). Omzet detailhandel groeit met ruim 8 procent in mei. Via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/omzet-detailhandel-groeit-met-ruim-8-procent-in-mei>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (5 juni 2020). Aantal gasten logiesaccommodaties 17 procent afgenomen in eerste kwartaal. Via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/23/aantal-gasten-logiesaccommodaties-17-procent-afgenomen-in-eerste-kwartaal>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (5 november 2019). Hoogste exportverdiens ten dankzij machines. Via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/45/hoogste-exportverdiens-ten-dankzij-machines>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (8 juli 2020). In meeste sectoren minder zorgen over voortbestaan. Via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/28/in-meeste-sectoren-minder-zorgen-over-voortbestaan>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (9 juni 2020). Productie industrie 11 procent lager in april. Via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/productie-industrie-11-procent-lager-in-april>
- Centraal Planbureau (14 mei 2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren. <https://www.cpb.nl/arbeidsmarkt-sterke-daling-gewerkte-uren>
- Centraal Planbureau (2020). Scenario's coronacrisis. Via: <https://www.cpb.nl/scenarios-coronacrisis>
- Centraal Planbureau (25 juni 2020). Ongekende daling van wereldhandel in april. Via: <https://www.cpb.nl/ongekende-daling-van-wereldhandel-in-april-2020>
- Centraal Planbureau (juni 2020). Juniraming 2020. Via: <https://www.cpb.nl/sites/default/files/omnidownload/CPB-Juniraming-2020.pdf>
- CEPR (23 juni 2020). Start-ups in the time of COVID-19: Facing the challenges, seizing the opportunities. Via: <https://voxeu.org/article/challenges-and-opportunities-start-ups-time-covid-19>
- De Nederlandsche Bank (8 juni 2020). Persbericht: DNB voorziet diepe economische crisis door pandemie. Via: <https://www.dnb.nl/nieuws/nieuwsoverzicht-en-archieff/persberichten-2020/dnb389042.jsp>
- De Nederlandsche Bank (juni 2020). Economische Ontwikkelingen en Vooruitzichten. Via: https://www.dnb.nl/binaries/EOV%20voorjaar2020_tcm46-389040.pdf
- Dealroom (23 juni 2020). COVID-19 mitigation measures by start-ups. International Edition. Via: https://public.flourish.studio/story/406456/?utm_campaign=Weekly%20newsletters&utm_medium=email&_hsmt=90962557&_hsenc=p2ANqtz-9XbceHOSINtr3vgBtIltB9le0da_f9BHH0MWEFBpLaUqi8Y7uvjw7sbK-hl9ZUJHlXmoes4QOOJvUI4UIE5RtT-IDrM9G1OcS3UtDfbz7bEAtg&utm_content=90962557&utm_source=hs_email
- Deltalinqs (28 mei 2020). Castelein: overslagdaling Rotterdam richting 30%. Via: <https://www.deltalinqs.nl/casteleinoverslagdaling-rotterdam-richting-30>
- Dennis Kogan (1 juli 2020). Myths in Healthcare: Busted, Plausible or Confirmed. Via: <https://www.linkedin.com/pulse/myths-healthcare-busted-plausible-confirmed-dennis-kogan/?trackingId=Iw3S1zBBS92eL2L1Gix23Zw%3D%3D>
- Economic Board Zuid-Holland (2019). Economische Monitor Zuid-Holland. Via: https://issuu.com/innovationquarter/docs/economische_monitor_zuid-holland_20
- Economisch Instituut voor de Bouw (3 april 2020). Vooruitzichten voor de bouw na de coronacrisis. Via: <https://www.eib.nl/pdf/Notitie%20Vooruitzichten%20voor%20de%20bouw%20na%20de%20coronacrisis.pdf>
- Economisch Instituut voor de Bouw (5 juni 2020). Via: <https://www.eib.nl/nieuws/crisis-en-crisismaatregelen-in-de-bouw/>
- Erasmus Centre For Entrepreneurship (2019). Scaleup Dashboard 2019. Via: <https://ece.nl/research/scaleup-research/>
- Eurostat (2019). Government debt down to 86.1% of GDP in euro area. Via: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9510404/2-21012019-AP-EN.pdf/97de2ad5-5b7e-4de9-ab36-7bb8773aad0>
- Financiële Dablad (20 maart 2020). Jonge techbedrijven in acute geldnood. Via: <https://fd.nl/ondernemen/1338563/jonge-techbedrijven-in-acute-geldnood-plan-voor-massaal-krediet-in-de-maak>
- Financiële Dagblad (15 juni 2020). Corona in cijfers: economie lijkt zich te herstellen na dreun. Via: <https://fd.nl/achtergrond/1347346/corona-in-cijfers-economie-lijkt-zich-te-herstellen-na-dreun>
- Financiële Dagblad (21 april 2020). Coronacrisis zet zestig miljoen Europese banen op de tocht. Via: <https://fd.nl/economie-politiek/1341962/coronacrisis-zet-zestig-miljoen-europese-banen-op-de-tocht>
- Financiële Dagblad (5 mei 2020). 'Intelligente lockdown' dempt klap voor Nederlandse industrie.
- Financiële Dagblad (5 mei 2020). Na de crisis: de haven van Rotterdam.
- Floranews (16 april 2020). Bloemen- en plantexport verliest 100 miljoen euro per week in piekseizoen. Via: https://floranews.com/nieuws/16214/Bloemen_en_plantexport_verliest_100_miljoen_euro_per_week_in_piekseizoen.html
- Floranews (30 april 2020). Tuincentra zien online omzet meer dan verdubbelen. Via: https://floranews.com/nieuws/16271/Tuincentra_zien_online_omzet_meer_dan_verdubbelen.html
- FME (23 maart 2020). Impact coronavirus Nederlandse technologische industrie.
- FME (6 april 2020). "Zo snel mogelijk NOW 2.0 optuigen". Via: <https://www.fme.nl/nl/nieuws/zo-snel-mogelijk-now-20-optuigen>
- Holland BIO (31 maart 2020). Cruciale biotech sector vergt corona-steun op maat. Via: <https://www.hollandbio.nl/nieuws/cruciale-biotech-sector-vergt-corona-steun-op-maat/>
- IMF (14 april 2020). The Great Lockdown: Worst Economic Downturn Since the Great Depression. Via: <https://blogs.imf.org/2020/04/14/the-great-lockdown-worst-economic-downturn-since-the-great-depression/>
- ING (2020). Coronavirus en de effecten op sectoren. Via: <https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/onz-economie/de-nederlandse-economie/publicaties/coronavirus-en-de-effecten-op-sectoren.html>
- ING (2020). Coronavirus en effecten op pintransacties. Via: <https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/onz-economie/de-nederlandse-economie/publicaties/coronavirus-en-effecten-op-pintransacties.html>
- ING (2020). Hoe zien we de effecten van de coronacrisis terug in de pintransacties? Via: <https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/onz-economie/de-nederlandse-economie/publicaties/coronavirus-en-effecten-op-pintransacties.html>
- ING (2020). Nowcast Impact van Coronavirus op de economie. Via: <https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/onz-economie/de-nederlandse-economie/publicaties/nowcast-impact-van-coronavirus-op-de-economie.html>
- ING (22 april 2020). Coronacrisis en transport en logistiek in twee scenario's. Via: <https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/transport-en-logistiek/Coronacrisis-transport-logistiek-twee-scenarios.html>

Bronnen

- ING (28 april 2020). Coronacrisis en de industrie in twee scenario's. Via: <https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/industrie/Coronacrisis-en-de-industrie-in-twee-scenarios.html>
- ING (29 juni 2020). Twee tot drie keer meer faillissementen door coronacrisis. Via: <https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/onze-economie/de-nederlandse-economie/publicaties/twee-tot-drie-keer-meer-faillissementen-door-coronacrisis.html>
- ING (3 juli 2020). Pintransacties. Via: <https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/onze-economie/de-nederlandse-economie/publicaties/coronavirus-en-effecten-op-pintransacties.html>
- ING. (2019). Arbeidsmarkt blijft zwakke plek in Zuid-Holland. Via: <https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/jouw-provincie/vooruitzichten-regios/regios/zuid-holland.html>
- InnovationQuarter (13 mei 2020). Teller overbruggingsfinanciering voor innovatieve bedrijven staat op €630 miljoen. Via: <https://www.innovationquarter.nl/teller-overbruggingsfinanciering-voor-innovatieve-bedrijven-staat-op-630-miljoen/>
- InnovationQuarter (20 mei 2020). Kabinet stelt 150 miljoen extra beschikbaar voor Corona-Overbruggingslening. Via: <https://www.innovationquarter.nl/kabinet-stelt-150-miljoen-extra-beschikbaar-voor-corona-overbruggingslening/>
- International Labour Organization (29 april 2020). ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Third edition. Via: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-dgreports/-dcomm/documents/briefingnote/wcms_743146.pdf
- Kamer van Koophandel (4 juni 2020). KVK-Bedrijvendynamiek: 9% minder starters, 19% meer stoppers in eerste vijf maanden 2020. Via: <https://www.kvk.nl/over-kvk/media-en-pers/nieuws-en-persberichten/kvk-bedrijvendynamiek-9-minder-starters-19-meer-stopppers-in-eerste-vijf-maanden-2020/>
- Kamer van Koophandel (3 juli 2020). 5% minder starters, kwart meer stoppers (*) en 5% meer faillissementen in eerste halfjaar 2020. Via: <https://www.kvk.nl/over-kvk/media-en-pers/nieuws-en-persberichten/5-minder-starters-kwart-meer-stopppers-en-5-meer-faillissementen-in-eerste-halfjaar-2020/>
- Koninklijke Metaalunie (14 april 2020). MKB-metaal verwacht grootste klap na de zomer. Via: <https://metaalunie.nl/Details/2020/04/14/MKB-metaal-verwacht-grootste-klap-na-de-zomer>
- Koninklijke Metaalunie (14 mei 2020). Inktzwarte verwachtingen doen redelijke resultaten verbleken. Via: <https://metaalunie.nl/Details/2020/05/14/Inktzwarte-verwachtingen-doen-redelijke-resultaten-verbleken>
- Leiden Bioscience Park (2020). Corona update. Via: <https://leidenbiosciencepark.nl/corona-update>
- LUMC. LUMC doet onderzoek naar nieuwe coronavirus-remmers. Via: <https://www.lumc.nl/over-het-lumc/nieuws/2020/Maart/lumc-doet-onderzoek-naar-coronavirus-remmers/?year=2020&month=2>
- NOS (27 mei 2020). Europese Commissie wil 750 miljard euro voor herstellfonds. Via: <https://nos.nl/artikel/2335265-europese-commissie-wil-750-miljard-euro-voor-herstellfonds.html>
- NOS (8 mei 2020). Via: <https://nos.nl/artikel/2333199-tien-procent-sportverenigingen-vreest-voor-voortbestaan-door-coronacrisis.html>
- NRIT (21 mei 2020). Hoe worden Nederlandse vakantieparken nu geboekt? Via: <https://www.nritmedia.nl/kennisbank/42441/hoe-worden-nederlandse-vakantieparken-nu-geboekt/?topicsid=>
- NRIT (25 mei 2020). Enorme dip in vakantieplannen. Via: https://www.nritmedia.nl/kennisbank/42448/Enorme_dip_in_vakantieplannen/
- NRIT Media (2020). Coronadossier: Horeca staat aan de vooravond van faillissementsgolf. Via: https://www.nritmedia.nl/kennisbank/42307/Coronadossier:_Bijna_alle_paasvakanties_en_veel_meivakanties_geannuleerd/
- NU.nl (21 april 2020). Leids farmaceutisch bedrijf test medicijn tegen COVID-19. Via: <https://www.nu.nl/economie/6046117/leids-farmaceutisch-bedrijf-test-medicijn-tegen-covid-19.html>
- NU.nl (24 april 2020). UWV: Ruim 109.000 NOW-aanvragen in eerste drie weken. Via: <https://www.nu.nl/economie/6047102/uwv-ruim-109000-now-aanvragen-in-eerste-drie-weeken.html>
- Panteia (17 april 2020). Zeer zware omzetsdaling door Coronacrisis bij MKB in maart en april. Via: <https://www.panteia.nl/nieuws/zeerzware-omzetsdaling-door-coronacrisis-bij-mkb-in-maart-en-april/>
- Panteia (mei 2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's. Via: https://www.panteia.nl/default/assets/File/coronaeffecten_sectoraal_regionaal_grootteklasse_fin_2020_05_01.pdf
- Rabobank (15 juni 2020). Netherlands: Declining home sales and falling house prices expected. Via: <https://economics.rabobank.com/publications/2020/june/netherlands-declining-home-sales-and-falling-house-prices-expected/>
- Rabobank (15 juni 2020). Regionale prognoses: krimp door corona verschilt per regio. Via: <https://economie.rabobank.com/publicaties/2020/juni/regionale-prognoses-krimp-door-corona-verschilt-per-regio/>
- Rabobank (16 april 2020). De anderhalvemeter economie van Nederland gemeten. Via: https://economie.rabobank.com/publicaties/2020/april/de-anderhalvemeter-economie-van-nederland-gemeten/?utm_campaign=5d8ca29eb738b20001b1fda7&utm_content=5e9801bc419a6d000133e016&utm_medium=smarshare&utm_source=linkedin
- Rabobank (2 juni 2020). Economic Dashboard COVI-19. Via: <https://economie.rabobank.com/globalassets/documents/2020/covid-19-economic-dashboard-2020.pdf>
- Rabobank (2020). Blik op de wereld: coronavirus houdt wereld economie in zijn greep. Via: <https://economie.rabobank.com/publicaties/2020/maart/blik-op-de-wereld/#84618513-80a2-4a52-9661-17fecd895f21>
- Rabobank (2020). Coronavirus duwt economie van de eurozone in een recessie. Via: <https://economie.rabobank.com/publicaties/2020/maart/coronavirus-duwt-economie-eurozone-in-recessie/>
- Rabobank (2020). Nederland: coronavirus halveert economische groei. Via: <https://economie.rabobank.com/publicaties/2020/maart/nederland-coronavirus-halveert-economische-groei/>
- Rabobank (2020). Nederlandse economie krimpt dit jaar harder dan in 2009. Via: <https://economie.rabobank.com/publicaties/2020/april/nederlandse-economie-krimpt-dit-jaar-harder-dan-in-2009/>
- Rabobank (2020). Sectorprognoses. Via: <https://economie.rabobank.com/publicaties/2020/maart/sectorprognoses-productiedalingen-in-veel-sectoren-door-coronavirus/>
- Rabobank (23 april 2020). COVID-19 Economic Dashboard. Via: <https://economics.rabobank.com/publications/2020/april/covid-19-economic-dashboard/>
- Rabobank (29 juni 2020). COVID-19 Economic Dashboard. Via: <https://economie.rabobank.com/globalassets/documents/2020/covid-19-economic-dashboard-2020.pdf>
- Rabobank (8 juni 2020). Coronacrisis vergroot verschillen binnen de Eurozone. Via: <https://economie.rabobank.com/publicaties/2020/juni/coronacrisis-vergroot-verschillen-binnen-de-eurozone/>
- Rabobank (8 juni 2020). Sectorprognoses: na diepe val lijkt de bodem voor veel sectoren bereikt. Via: <https://economie.rabobank.com/publicaties/2020/juni/sectorprognoses-na-diepe-val-lijkt-bodem-voor-veel-sectoren-bereikt/#publicationTitle>
- Rabobank (9 april 2020). Effecten van coronacrisis op regionale economieën. Via: <https://economie.rabobank.com/publicaties/2020/april/effecten-van-coronacrisis-op-regionale-economieen/>
- Rijksoverheid (15 april 2020). 650 miljoen voor aanvullende maatregelen agrarische sector op noodpakket. Via: <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/04/15/650-miljoen-voor-aanvullende-maatregelen-agrarische-sector-op-noodpakket>
- RTL Nieuws (4 mei 2020). Grootste productieaantal ooit voor Nederlandse industrie: 'Ergste komt nog'. Via: <https://nieuws.nl/economie/bedrijven/artikel/5110841/daling-productie-vertrouwen-inkoopmanagers-index-pmi-coronavirus>
- Sifted (2020). Fundraising during coronavirus: Are startups screwed? Via: <https://sifted.eu/articles/startup-fundraising-coronavirus/>
- Startup Genome (1 april 2020). The Impact of COVID-19 on Global Startup Ecosystems. Via: <https://startupgenome.com/blog/impact-of-covid-19-on-global-startup-ecosystems>
- Stec Groep (25 maart 2020). Coronacrisis en retail. Via: <https://stec.nl/coronacrisis-en-retail/03/>
- Stichting MKB financiering (2020). 50.000 non-bancaire gefinancierde ondernemers willen ook Corona-steuemaatregelen. Via: <https://www.stichtingmkbfinanciering.nl/50-000-non-bancaire-gefinancierde-ondernemers-willen-ook-corona-steuemaatregelen/>
- Techleap (2020). The Dutch Tech Ecosystem and COVID-19 report. Via: https://issuu.com/techleap/docs/covid-19_report_march_final
- The Economist (30 april 2020). The 90% economy that lockdowns will leave behind. Via: <https://www.economist.com/briefing/2020/04/30/the-90-economy-that-lockdowns-will-leave-behind>
- TLN (8 april 2020). TLN brengt gevolgen coronacrisis voor transport in beeld. Via: <https://www.tln.nl/nieuws/tln-brengt-gevolgen-coronacrisis-voor-transport-in-beeld/>
- Transport en Logistiek Nederland (7 mei 2020). Derde coronamonitor bevestigt eerder beeld. Via: <https://www.tln.nl/nieuws/der-de-coronamonitor-bevestigt-eerder-beeld/>
- Topstart (19 mei 2020). The European Life Sciences Sector: impact and response to the COVID-19 crisis. Via: <https://www.topstart.com/news/results-survey-covid19>
- UWV (14 mei 2020). Aantal vacatures sinds corona met kwart gedaald. Via: <https://www.uwv.nl/overuwv/pers/nieuwsberichten/2020/aantal-vacatures-sinds-corona-met-kwart-gedaald.aspx>
- UWV (14 mei 2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 17. <https://www.uwv.nl/overuwv/images/ontwikkeling-aantal-vacatures-tm-week17.pdf>
- UWV (4 juni 2020). Coronacrisis: regionale verschillen in impact op werkgelegenheid. Via: <https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/Regionale-verschillen-impact-corona-werkgelegenheid.pdf>
- UWV (mei 2020). Nieuwsflits arbeidsmarkt april 2020.
- Vereniging Innovatieve Geneesmiddelen (2020). Janssen verwacht in september start klinisch onderzoek mogelijk coronavaccin. Via: <https://www.vereniginginnovatievegeneesmiddelen.nl/nieuwsberichten/2020/03/website/janssen-verwacht-in-september-start-klinisch-onderzoek-mogelijk-coronavaccin>
- VNO NCW (10 juni 2020). Via: <https://www.vno-ncw.nl/forum/derde-corona-enquete-branches-tussen-hoop-en-vrees>
- VNO-NCW (2020). Enquêteresultaten. Via: <https://www.vno-ncw.nl/forum/enquete-wijst-uit-bedrijfsleven-over-hele-linie-getroffen-door-coronacrisis>
- Wageningen University & Research (24 april 2020). Sierteelt krijgt harde klappen door coronacrisis. Via: <https://www.agrimati.e.nl/NieuwsDetail.aspx?subPubID=2289&itemID=7611>
- World Trade Organization (8 april 2020). Trade set to plunge as COVID-19 pandemic upends global economy. Via: https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr855_e.htm
- Zuid-Holland Inzicht (2020). Gemiddeld 43% minder nieuwe vacatures in zuid-holland sinds maatregelen corona. Via: <https://zuid-hollandinzicht.nl/gemiddeld-43-minder-nieuwe-vacatures-in-zuid-holland-sinds-maatregelen-corona>